

УДК 37.037

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ ШКІЛ В СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУЦІ

Н. С. Сідаш

Стаття присвячена сучасним актуальним проблемам підготовки майбутніх викладачів вищих шкіл та формуванню їх педагогічної свідомості. Розкриті основні вимоги до викладачів вищої школи на Європейському рівні, що дозволяє визначити позитивний досвід при підготовці майбутніх викладачів вищих шкіл та використання даного досвіду в освітній галузі України.

Ключові слова. Педагогічна освіта, педагогічна криза, педагогічна свідомість, підготовка майбутніх викладачів вищих шкіл, етапи вищої освіти в Україні, сучасні педагогічні технології.

На сучасному етапі прогресивний розвиток педагогічної освіти в Україні тісно пов'язаний з освітньою діяльністю вищої школи, зокрема з підготовкою майбутніх викладачів. Останні ж покликанні сьогодні підготувати таке покоління, яке здатне втілювати в життя найкращі цінності суспільства. Від їхньої педагогічної свідомості та самосвідомості залежить не тільки розвиток педагогічної освіти в Україні, але і розвиток самої держави, її стабільність та прогрес.

У той час, коли Україна прагне зайняти чільне місце серед багатьох країн Європи, то для такої галузі як освіта, найголовнішим є, перш за все, вибір стратегії розвитку вищої освіти, у якій принципову роль необхідно віддати майбутнім викладачам. Від їхньої педагогічної свідомості буде залежати становлення моральної, духовної, гуманістичної свідомості та самосвідомості молодого покоління, визначення їх життєвих пріоритетів, обрання моделі поведінки у суспільстві та визначення суспільних цінностей, а також наявність моральних принципів та ідеалів. Але, на жаль, сьогодні в нашому суспільстві відбуваються досить негативні процеси, які торкнулися усіх сфер суспільного життя і безпосередньо освіти.

На межі XX-XXI століть майже у всіх розвинутих країнах світу, особливо які мають сталі системи освіти спостерігається незадоволення сучасною освітою. Особливі претензії до загальноосвітніх шкіл, бо саме тут спостерігається моральне зниження рівня якості освіти, падіння моральності випускників, їх небажання до самостійності та продовження навчання у вищих учбових закладах. Але не можна обійти і вищу школу, яка акцентує увагу на професійній підготовці студентів і не завжди піклується про їх загальнокультурний розвиток. І, як наслідок, пасивність випускників, безвідповідальність, низький рівень професійної мотивації.

Звернення до проблем освіти відповідає потребам сучасної освіти у підготовці майбутніх викладачів вищих шкіл. Це вимагає поглибленого дослідження проблем магістратури та аспірантури, які готують майбутніх викладачів вищих шкіл як інтелектуальну та наукову еліту нашої країни, бо від них залежить не тільки становлення та розвиток педагогічної освіти в країні, але і розвиток самої держави.

Прийняті світовою педагогічною спільнотою ідеї освіти для сталого розвитку суспільства і особистості дозволяють нам по-новому подивитись на місце вищої освіти у цьому процесі та на її специфіку. У докладі Міжнародної комісії з освіти для XXI століття «Освіта прихований скарб», яке було представлено ЮНЕСКО у 1996 році зазначається, що « всі повинні бути всеозброєні, щоб побороти основні протиріччя, які, не будучи новими, стануть головними проблемами XXI століття»[3, с. 9].

На сьогоднішній день дуже актуально стоїть питання про всесвітню кризу освіти. Кризовий стан вітчизняної освіти відмічено й проаналізовано в працях багатьох сучасних дослідників у галузі соціальної філософії та філософії освіти: В. Андрущенко, О. Базалука, А. Бичко, В. Беха, А. Бойко, В. Вашкевича, Л. Горбунової, Д. Дзвінчука, І. Добронравової, Т. Жишко, С. Клепка, В. Кізими, К. Корсака, М. Култаєвої, В. Лутая, М. Михайлова, В. Муляра, М. Романенка, І. Передборської, В. Шевченка й ін.

Занепокоєний даною проблемою і Б. Гершунський, який у своїй роботі зазначає, що «головною причиною катастрофічних девальвацій моральних, духовних цінностей цивілізації, і все більш очевидних світоглядних кутів наприкінці XX – початку XXI ст. є системна криза, яка охопила три найважливіші сфери духовного життя суспільства – науку, релігію та освіту» [2, с. 86].

Думку попереднього автора розділяє і доктор філософських наук Г.Берегова, наголосивши на тому, що «у такому аспекті актуалізуються проблеми ціннісних орієнтацій особистості в сучасному постмодерному просторі, котра, перебуваючи під безпосереднім впливом цілого комплексу векторів (економічного, політичного, культурного й ін.), випробовує на собі як позитивну, так і негативну дію глобалізаційних процесів» [1, с. 5].

Питання духовності на сьогоднішній день є особливо стратегічним для всього людства, з позиції необхідності його виживання, бо від розуміння духовності залежить те, якою буде людина та людське суспільство.

Як говорять В. Шукшунів та В. Взятишев: «Навчання знанням та основам наук, очевидно, вичерпало себе та завело педагогіку у безвихідь. Сьогодні у процесі навчання необхідно формувати здібності та навчати узагальненим засобам діяльності. Необхідно навчати студентів не знанням та дисциплінам, а розумовій діяльності» [7, 8]. Не можна не погодитись з думкою даних авторів і щодо причин кризи освіти, яка полягає у спрямованості на минуле, на те, що вже досягнуто людством, в той час, коли треба віддавати перевагу інноваційному навчанню, за яким майбутнє.

Ми вважаємо, що одним з важкопереборюваних аспектів кризи, як нашої вітчизняної освіти, так і кризи освіти зарубіжних країн є криза педагогічної свідомості. Ми можемо спостерігати її багаточисельні та помітні прояви. Депресивна свідомість, розповсюдження корупційної поведінки, заангажованість суспільства – все це стало звичним явищем у сучасній освітній реальності. Для вирішення проблеми кризи педагогічної свідомості необхідно, перш за все, з'ясувати її причини.

Економічна нестабільність, кризові ситуації, інформаційний хаос – все це має неабиякий вплив на формування у молоді духовної, моральної, гуманістичної, а у майбутніх викладачів вищих шкіл ще й педагогічної свідомості.

Проблеми формування педагогічної свідомості майбутніх викладачів вищої школи порушували: Т. Боровкіна, В. Ісаєв, М. Ситникова, О. Цокур, Г. Баубекова, З. Єсарєва, А. Бусигіна, В. Бабаскін, Н. Костіна, О. Коренькова, А. Деркач. Філософськими аспектами проблеми формування педагогічної свідомості займалися: Н. Крицька, В. Демічев, Л. Беляєва та ін.

Шляхи формування педагогічної свідомості у майбутніх викладачів розглядали: Г. Акопов, Д. Ронзін, О. Тихомирова.

На психологічному рівні проблему педагогічної свідомості, її зміст, структуру, функції розглядали: С. Рубіншейн, Б. Братусь, Н. Русіна, Л. Шумська, Є. Ісаєв, С. Смірнов, П. Підкасистий, Н. Ісаєва та ін.

Теоретико-методологічні аспекти педагогічної свідомості виявляли: І. Лернер, В. Красвський, В. Ретюнський, В. Сластьонін, Д. Яковлева та інші.

Сучасне суспільне життя щодня зазнає дуже великих змін, зміни, які відбуваються в політиці нашої країни, і її економіці та культурі, не можуть не впливати на стрімку зміну одних людських цінностей на інші. В результаті цього відбуваються і зміни у свідомості як суспільства в цілому, так і в свідомості майбутніх викладачів вищої школи. Не останню роль у занепаді духовно-моральних, естетичних, гуманістичних цінностей суспільства відіграють засоби масової інформації, які, на наш погляд, іноді завдають великої і непоправної шкоди духовній та гуманній свідомості молодого покоління.

Як бачимо, без сумніву, в нашій вітчизняній освіті є досить багато проблем і питань, на які науковці ще шукають відповіді. В дослідженні освітянських проблем, з'ясуванні та вирішенні педагогічних питань, саме освіта може і повинна відіграти значну роль. Тому в сучасних умовах для вирішення болючих освітніх проблем сьогодні великого значення набуває розвиток системи підготовки майбутніх викладачів вищих шкіл і формування їх педагогічної свідомості. Цей процес повинен бути спрямований на реалізацію нових методологічних підходів, концептуальних ідей, актуальних та перспективних запитів суспільства, вищих учбових закладів, самих викладачів та запитів держави в цілому. Ситуація, яка склалася в освітній сфері потребує сучасних підходів до розробки нової структури спеціальної психолого-педагогічної підготовки як майбутніх, так і дійсних викладачів вищих шкіл. Значні зміни у підходах до освіти, які сьогодні мають місце в освітянській галузі, повністю змінюють і підходи до підготовки викладачів вищих шкіл. Їх психологія, менталітет, педагогічна свідомість та сама підготовка будуть теж змінюватися у відповідності з перевтіленням.

Це підтверджується дослідженнями О. Абдуліної, В. Адольф, В. Бабкіної, С. Григорьєвої, Л. Єгорової, В. Загв'язинського,

В. Журавльова, В. Ковальнової, С. Ключникової, І. Огороднікова, В. Рогинського, С. Савончика, В. Сластьоніна, Ю. Штеймсапира, Ю. Янковського та інших.

Незважаючи на значну кількість наукових праць і досліджень, проблема підготовки майбутніх викладачів вищої школи і досі залишається у нашій вітчизняній науці відкритою. Необхідність у з'ясуванні даної проблеми у науковому розумінні, а також прагнення знайти шляхи та методи рішення вказаної проблеми і є відкритим актуальним питанням освіти на сучасному етапі.

Підготовка майбутніх викладачів вищих шкіл належить до найбільш актуальних проблем сьогодення, оскільки від неї значною мірою залежить майбутнє нашої вітчизняної освіти та держави в цілому. Від професійної компетентності майбутніх викладачів вищих шкіл, їх соціальної зрілості та духовного багатства, знання та інтенціональності залежить ефективність процесу підготовки майбутніх викладачів.

Вчені Б. Ананьєв, А. Дмитрієв, З. Єсарєва, І. Кон, Ю. Кулюткіна, В. Лісовський, В. Сластьонін, В. Якунін вивчали особистість студента з соціально-психологічної та психолого-педагогічної позиції. За їх твердженням, студентський період навчання є найбільш активним у розвитку моральних та естетичних почуттів, становлення та стабілізації характеру, перетворення мотивації та системи ціннісних орієнтацій, формування спеціальних здібностей. Студентський вік – це період формування педагогічної свідомості студентів, як майбутніх викладачів вищих шкіл.

В. Сенашенко, Л. Казарин, В. Кузнецова, Н. Сенаторова вважають, що на шляху становлення викладача вищої школи існує декілька етапів вищої освіти. [4].

1. Етап вищої професійної освіти. Процес пристосування особистості до всесвітнього процесу вищого навчального закладу, активного засвоєння норм, цінностей, особливостей педагогічної професії, придбання вмінь та навичок майбутньої педагогічної діяльності.

2. Етап магістратури. Структура та зміст магістерської підготовки можуть слугувати гарним фундаментом підготовки викладачів вищої школи в рамках магістратури. На сучасному етапі розвитку магістратури в системі багаторівневої освіти, здійснюються

пошуки національної моделі освіти, яка б дозволила Україні увійти в єдиний міжнародний освітній простір, зберігши вітчизняні традиції.

3. Етап аспірантури. Аспірантура покликана вирішувати завдання викладачів вищої школи на основі науково-предметної, психолого-педагогічної та культурно-просвітницької підготовки. Не можна не погодитись з думкою вищезгаданих авторів з тим, що аспірантами стають лише ті, хто виявив навички творчої праці, має здібність до самоосвіти та схильність до науково-дослідницької роботи.

4. Післявузівський етап. Головним завданням даного етапу є покращення практичної та теоретичної підготовки випускників вищих навчальних закладів, підвищення професійного рівня та ступеня їх готовності до самостійної педагогічної діяльності.

5. Перші кроки самостійної діяльності викладача вищої школи. «Молодий спеціаліст, вступаючи в педагогічну діяльність, потрапляє в нове для нього соціальне та професійне середовище, у нові режими розумових навантажень, в нову сферу відношень та взаємодій. Починаючий викладач змушений мобілізувати волю, енергію, фізичну силу, стримувати емоції. При цьому сформуються нові схильності, переконання, знання, уміння, навички та звички адекватної поведінки» [6, с. 272].

Сучасний розвиток педагогічної освіти в Україні визначається шляхом порівняльного аналізу майбутніх викладачів вищих шкіл як в галузі вітчизняної так і в галузі зарубіжної освіти. Особливо велике значення має вивчення сучасних процесів розвитку підготовки майбутніх викладачів на Європейському континенті.

Останнім часом значно посилюється інтерес зарубіжних вчених до проблеми підготовки майбутніх викладачів вищих шкіл. Так проблему створення та становлення системи підготовки майбутніх викладачів вищих шкіл порушували Г. Лівесі, В. Доган, Р. Сторра, М. Фількельштейн. У роботах М. Гільдебрандта, С. Кегеля, М. Коллінза, К. Фельдмана, Т. Шермана детально розглянуті характеристики, які визначають успішність освітньої діяльності викладача вищої школи. Різноманітні аспекти педагогічної підготовки викладачів вищих шкіл Сполучених Штатів Америки отримали всебічний розгляд у роботах Р. Бойса, В. Вільсона, Дж. Гаффа, П. Дресселя, В. Маккічі, Р. Менгесса, П. Селдіна, К. Ебла. А в працях провідних британських науковців: Р. Болам (R. Bolam), Дж. Мак. Бит (J. McBeat), Д. Гопкінс (D. Hopkins), Л. Грей (L. Grey), Е. Джеймс

(E. James), А. Мак. Махон (A. McMahon), Дж. Робінсон (J. Robinson), М. Соулсбі (M. Soulsby), П. Уелш (P. Welsh) та інших порушувались проблеми змісту педагогічної підготовки майбутніх викладачів з питання організації освітнього процесу у вищих школах.

Порівняльні дослідження з питань підготовки майбутніх викладачів вищих шкіл в різних країнах світу допомагають виявляти проблеми та зміни, що відбуваються в українській педагогічній освіті, а також дають можливість творчого використання досвіду підготовки майбутніх викладачів вищих шкіл, що сприятиме вдосконаленню та покращенню української педагогічної освіти загалом.

Так, приміром, вимоги до випускників магістратури європейських вищих навчальних закладів сформовані у двох документах у «Європейській системі кваліфікацій» (European Qualification Framework) та «Дублінських дескрипторах» (Dublin Descriptors). У відповідності з «Дублінськими дескрипторами» випускники магістратури повинні відповідати наступним вимогам:

- застосовувати знання та розуміння того, що отримано під час навчання при рішенні нових нестандартних проблем;
- володіти комунікативними здібностями;
- мати навички, які дозволяють продовжувати освіту.

Відносно «Європейській системі кваліфікацій» випускники повинні вміти:

- використовувати теоретичні та практичні знання для розвитку оригінальних ідей;
- досліджувати стан проблем шляхом інтегрування знань з нових областей та знаходити рішення в умовах неповної та обмеженої інформації;
- демонструвати лідерство та інновації в роботі;
- демонструвати здатність до оперативної взаємодії в складних ситуаціях;
- нести соціальну, наукову та етичну відповідальність, яка виникає у роботі.

На шляху реалізації ідеї ефективної підготовки викладачів вищих шкіл в українській магістратурі та аспірантурі існує декілька проблем:

- між випереджаючим характером освіти, що передбачає формування педагогічної діяльності викладача вищої школи та

нормативними підходами в навчанні, які не забезпечують її цілеспрямованого формування;

- вимогами до освіти як основи становлення розвиваючого способу життя людини та відсутністю гуманітарних технологій, які сприяють необхідним особистісним та професійним перебудовам майбутніх викладачів;

• між організаційними умовами підготовки викладачів вищих шкіл та відсутністю позитивного ефекту внаслідок традиційних підходів; недостатнім орієнтуванням програм на компетентнісний формат підготовки майбутніх викладачів; а також відсутністю погодженості окремих підструктур вищих учбових закладів у процесі управління якістю підготовки викладачів вищих шкіл;

- між тенденцією до масовізації підготовки викладачів вищих шкіл та підвищенням вимог до їх якості;

• між декларованою єдністю освітнього та дослідницького компонентів аспірантської програми та її фактичною цілеспрямованістю виключно на підготовку та захист дисертації у відповідний термін. Таким чином, складається ситуація, при якій скорочується число викладачів, які мають відповідну педагогічну освіту та постійно підвищуються вимоги до якості підготовки професорсько-викладацького складу.

Велика кількість випускників вищих учбових закладів «в рамках магістратури та аспірантури наголошують на відсутності сучасних учбово-методичних комплексів дисциплін, у тому числі електронних (90%); недостатнє використання технічних засобів навчання (перш за все комп'ютерних, можливостей Інтернет) - 84,6%, а також інтерактивних технологій (66,8%)» [5, с. 3].

Отже, можна стверджувати, що лише невелика кількість випускників аспірантури та магістратури готові використовувати в освітній діяльності сучасні технології, «що дасть можливість на практиці, а не декларативно, реалізувати інноваційну модель освіти, ефективно функціонувати в умовах, які постійно змінюються» [5, с. 3].

Викладачі вищих учбових закладів виконують найголовнішу функцію в суспільстві, але в той же час вони знаходяться у надзвичайно скрутному матеріальному становищі, що і має відбиток на якості виконання ними основних функцій. Невирішеність у найближчий час цієї проблеми призведе до зниження престижності та авторитету викладацької професії, не тільки в очах самих педагогів, але й молоді,

яка не матиме бажання пов'язувати своє майбутнє з професією викладача.

Література

1. Берегова Г.Д. Пошуки нових філософсько-освітніх парадигм у контексті освітньої кризи / Берегова Г.Д. // Культура і Сучасність : альманах. – К. : Міленіум, 2013. - № 2. - 264 с. - с. 3 - 9.
2. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций) /Б.С. Гершунский. — М.: Совершенство, /998. - 608 с.
3. Образование: сокрытое сокровище (Learning: The Treasure Within) Основные положения Доклада Международной комиссии по образованию для XXI века. - Издательство ЮНЕСКО, 1996. - 31 с. - Электронная версия основных положений Доклада подготовлена МОО ВПП ЮНЕСКО "Информация для всех" в 2007 году.
4. Сенашенко В., Казарин Л., Кузнецова В., Сенаторова Н. О подготовке педагогических кадров в магистратуре // Высшее образование в России. – 1996. - № 3. – с. 25-33.
5. Сорокопуд Ю.В. Развитие системы подготовки преподавателей высшей школы. Автореф. дис. ... доктора пед. наук. - М., 2012. - 44 с.
6. Фролов А.Г., Хомочкина С.А., Матушанский Г.У. Адаптация преподавателя к профессионально-педагогической деятельности в высшей школе // Education Technology & Society 9 (2) 2006.
7. Шукшунов В. Е., Взятыхшев В. Ф., Ромашова Л. И. Взгляд в XXI век // Высшее образование в России. - 1993. - № 4.
8. Шукшунов В. Е., Взятыхшев В. Ф., Ромашова Л. И. Через развитие образования - к новой России. - М., 1993.

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ ШКОЛ В СОВРЕМЕННОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ НАУКЕ

Н. С. Сидаш

Статья посвящается современным актуальным проблемам подготовки будущих преподавателей высших школ и формированию их педагогического сознания. Раскрыты основные требования к преподавателям высшей школы на Европейском уровне, что позволяет определить положительный опыт при подготовке будущих преподавателей высших школ и использовать данный опыт в сфере образования Украины.

Ключевые слова. Педагогическое образование, педагогический кризис, педагогическое сознание, подготовка будущих преподавателей высших школ, этапы высшего образования в Украине, современные педагогические технологии.

CURRENT PROBLEMS OF FUTURE HIGH SCHOOL TEACHERS TRAINING IN MODERN DOMESTIC SCIENCE

N. S. Sidash

The article is devoted to the current urgent problems of training future high school teachers and their pedagogical consciousness formation. Basic requirements to high school teachers on the European level that allows determining positive experience when training future high school teachers and using experience involved in the field of Ukrainian education have been considered.

Key words: pedagogical education, pedagogical crisis, pedagogical consciousness, high school teachers training, high education stages in Ukraine, current pedagogical technologies.

Сідаш Н. С. – викладач кафедри філософських та гуманітарних дисциплін Інституту хімічних технологій (м.Рубіжне) Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля; аспірант кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: natalija-sidash@rambler.ru,

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор А. С. Белих

УДК 37.037

ЯКОСТІ ІНТЕЛІГЕНТНОЇ ЛЮДИНИЯК ЗМІСТОВА ОСНОВА ВИХОВАННЯ ІНТЕЛІГЕНТНОСТІ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Н. В. Фунтікова

У статті проаналізований наявний в сучасній науці досвід моделювання інтелігентності як особистісної якості. Автор визначає власний підхід до вибору комплексу якостей, що формують інтелігентність, і представляє комплекс якостей, які є змістовою основою виховання інтелігентності у студентів вищих навчальних закладів.

Ключові слова: інтелігентність, особові якості, виховання.

Проектування і організація процесу виховання особистості в сучасній вищій школі вимагають визначення гуманістичних орієнтирів

